

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FOR
TIDS
LEV
NIN
GER

FORTIDSLEVNINGER

Af Rækard

I haven

KØBENHÅVN 1964

Med tilføjelse af ordene: „fra familien og til familien“ skulle titlen på denne lille beretning give tilstrækkelig oplysning om indholdet. Grunden til dens fremkomst er den, at nogle af familiens medlemmer, der har knapt så mange år på bagen som enkelte af os, omend de også selv forlængst er nået til skelsår og alder, gerne vil vide lidt om tiden, før vi kendte tomater endsige bananer, og hvordan vores egen familie gebærdede sig i den.

Nuvel, Jeg forsøger at give nogle glimt. Der kommer også lidt med, som jeg har fået fortalt, fra tiden lidt længere tilbage, end jeg selv har mulighed for at erindre; men jeg har ikke forsøgt nogen slægtsforskning, f. eks. efter om vi skulle nedstamme fra kulsvierne, fordi far var fra Hillerødeggen. Det blod var i alle tilfælde tyndt, eftersom de, ifl. Salmonsens, menes „at være bragt ind i landet fra Ardennerbjergene af Absalons ven abbed Vilhelm“. Heller ikke har jeg gravet efter „store mænd“ blandt vore aner, hvilket formodentlig ville være omsonst. Og skulle der være en enkelt appelsin i turbanen, kunne det let opfattes som en forklejning af senere generationer, og jeg har ingen grund til at være utilfreds med de hjem, der fostrede dem, der blev vores mor og far.

Vi vogtede ikke får som børn. Af gode grunde; thi det eneste åbne land, vi kendte, var fælleden, eller rettere fælledeerne; men Amager fællede kendte vi ikke, og østre og nørre fællede gik sammen. På fælleden var der ingen får, kun køer – og soldater. Til de sidste hørte borgervæbningen. Det var nogle i vore øjne forholdsvist ældre herrer, der fik en kortere indkaldelse for at opfriske soldatertidens lærdom. De passede deres job om formiddagen og mødte derefter på fælleden til øvelse. Uniformen var

herlig, navnlig havde de en usædvanlig klodset kasket med firkantet skygge. Jeg husker en lærer, der en dag mødte i skolen i det antræk. Desværre er vores to små hefter med Alfred Schmidts tegninger hhv. af soldater og borger-do helt slidt op. De kunne give ungdommen nu et herligt indtryk, både af tiden og af Alfred Schmidt, datidens Jensenius.

Fælledeerne dækkede omtrent hele firkanten mellem Tagensvej, Jagtvej, Østerbrogade og Blegdamsvej. Kun trekanten: Øster allé – Østerbrogade indtil kasernen (dengang Husarkasernen), Skt. Jakobs Kirke og B 93's bane (hvor der var kunstig skøjtebane om vinteren) var undtaget. Mellem Nørre allé og Jagtvejen lå Lamme-fælleden, så der må vel have været får engang. Den havde to småsøer: Holger Danskes Brilller.

Vi skrædede over fælleden, når vi skulle i haven – lige fra Fredensgade til Vennemindevej, der dengang var en rigtig vej, hvor grøfterne stank af noget ækelt, rødgult vand, spildevand fra en eller anden fabrik. Mellem Nygårdsvej og Landskronagade lå en samling kolonihaver, hvoraf vi i nogle år var lykkelige indehavere af den ene. På Nygårdsvej var en beværtning med have, „Transvaal“, hvorhen nogle af vore gæster forsvandt for at spille kegler. Huset har jeg set endnu i år, forfaldent, med knuste ruder, ventende på sit endeligt ved en eller anden byggetilladelse. I Landskronagade så vi Wessel & Vetts (nu „Magasin“) fabrikker. Også de bygninger ligger der endnu, men er overgået til „anden virksomhed“. Kom man med sporvognen, måtte man, som nu, gå fra Strandvejen, Østerbrogade, som den nu hedder. Man stod af ud for Øresundshospitalet, der lige var bygget eller måske først blev færdigt i de år. Det var dog vist kun mor, der tillod sig den luksus at køre. Hun havde al forplejningen til hele dagen til os og eventuelle gæster at slæbe på. Øresundshospitalet stiftede vi nærmere bekendtskab med, da Valdemar blev syg, og en af de sidste tjenerster, haven kom til at yde, mens den var vores, var at være liggehal for ham en sommer. Han boede lige overfor.

Over fælleden gik vi også, når vi skulle i vandet på „Skolens Helgoland“ for 5 øre. En sommer havde min klasse fået gymnastiklæreren til at svømme med os derude i gymnastiktimerne, hvad han formodentlig ikke var ked af, da han boede i Hellerup;

men vi drenge måtte til gengæld bruge af vores fritid til den lange vej. Det kunne lade sig gøre, da de to ugentlige gymnastiktimer det år lå hhv. i første og sidste skoletime. Samme lærer var iøvrigt en meget agtet mand, også vellidt i skolen, løjtnant, senere kaptajn af reserven, Møllgaard. Engang kom han i et frikvarter gennem skolegården i uniform med et par strålende kors på brystet. Vi trængtes om ham, og først da han havde puttet herligheden i lommen, kunne han bane sig vej til gymnastiksalen.

Rabarberkvarteret havde fået sit navn efter nogle store gartnerier, der imidlertid var forsvundet og erstattet med de huse, der den dag i dag betegner kvarteret omkring Rantzausgade. Den hed Nordvestvej dengang, men fik navneforandring, efter at der var blevet begået et mord derude, og man frygtede for, at ingen mere ville bo der. Der var ingen bolignød dengang. Krydset ved H. C. Ørstedesvej hed stadig Parcelbroen, skønt broen var fjernet, da Ladegårdsåen var lagt under gaden på det sted. Åen var der ellers endnu, både ind mod Skt. Jørgens Sø og ud langs Ågade. Bagved gik Klampenborg- og Holtebanen. Vi kan endnu følge „sporene“ ved Rosenørns alle, langs Hans Egedesgade, ja, helt ud til Nørrebrogade. Mellem åen og banen lå Ladegården, omtrent ud for Blågårdsgade. Den afløstes senere af Sundholm, som nu heller ikke længere tjener det oprindelige formål. Hver morgen drog „Ladegårdslemmerne“ ud med riskosten over skulderen, for som vederlag for opholdet at feje byens gader.

Nu er det ikke min mening at beskrive hele byen, men blot fortælle noget af, hvad der rinder mig i hu. Nå, det sidste stykke har dog den forbindelse med mit emne, at det var i det kvarter, mor og far havde deres første hjem, i Thorupsgade. Ellers kunne der jo også nok være grund til at omtale den indre by, *Adelgadekvarteret*, hvor vi havde hele vores barndom, og som i de senere år er blevet fuldstændig omkalfatret. Brandstationen er der dog endnu, men hestene, der blev spændt for ude på gaden og derpå fo'r af sted i strakt karriere med en hale af drenge bagefter, og dampsprøjten, der var med ved de store udrykninger med røgen væltende ud af skorstenen, det syn er forbi. Eller *Brøndstræderne*, hvor nu Gutenberghus og Belysningsvæsenet er, hvor morderen, polakken Bulotti lå under sengen og skød en af de betjente, der

kom for at arrestere ham. Der boede også Jomfru Tidsfordriv, der altid havde en skare unger efter sig, som hun skiftevis skældte ud på og købte bolsjer til for at få fred. Selv fulgte jeg optrinet fra den anden side af gaden med et lille stik i hjertet af medfølelse. Tosse-Thorvald husker jeg også. Han bad Fadervor for en 2 øre. Men de andre originaler, de ældre brødre talte om, Fløjte-Karl, Frederik VII's søn m. fl., husker jeg ikke. Og Østerbro, hvor jeg hver fredag hjalp tante med at bringe Familie-Journalen ud til abonnenterne. Årets begivenhed var hver jul at få hele 50 øre i drikkepenge af en etatsrådinde i Rosenvænget. Frokost spiste vi i en kælder hos en rullekone. Første gang syntes jeg, hun var noget af det grimme, jeg havde set, med rødt hår og vorter i ansigtet, og så havde hun stuen fuld af fugle i bure og katte af alle farver. Men hun afslørede sig som et særdeles rart menneske og gav kaffe til de medbragte klemmer. Og rart var det jo om vinteren at komme ned og få varmet de valne fingre.

Vi boede lige over for *Kongens Have*; men da vi ikke havde udsigt til den fra vores baghus, må vi lige aflægge den, vor barndoms legeplads, et besøg. Forrest lå kongens frugthave, stykket bag H. C. Andersen og Herkules-Pavillon. Den var naturligvis ikke offentlig tilgængelig. Da den blev nedlagt og inddraget i Kongens Have, blev det vores søndagsskoleforstander, Elers Koch, der som Inspektør for de offentlige Lysthaver fik den opgave at få de to til at vorde ét. Hans idé var det også at anbringe de store marmorkugler, der hidtil havde ligget i en bunke længere nede i haven, i den store halvcirkel, hvor de nu ligger. Vi havde ellers haft en herlig leg med at springe rundt på de kugler, hvad vi dog ikke turde fortælle hjemme. Nu fik vi direkte indgang til haven fra Sølvgade. Langs Gothersgade lå eksercerhuset, en vældig lang bygning. Der startede F.D.F i København i 1905 under så festlige former, at vores forældre meldte Otto og mig ud af foretagendet. I forlængelse af denne skumle bygning lå Rosenborg Brøndanstalt, hvor velnærede, velhavende borgere slankede sig ved en brøndkur. Mellem vandglassene spadserede de i alleen, hvor et orkester om sommeren spillede en halv eller en hel time fra kl. 7 morgen til vandmændenes og vor forlystelse. Søndag eftermiddag sommeren igennem var der koncert fra en

større tribune. Det var disse koncerter, der fortsattes i Fælledparken.

Men nu går vi *hjem til os selv*.

Selv om det var i forhuset, de fine boede, så var baghuset det fineste. Det var knapt færdigt, da familien flyttede ind i 1892, og den dag i dag hævder det sig pænt med sine gule sten imod sidehusets beskidte kalkpuds.

Vi går op ad trappen, den er noget lavloftet og mørk, synes jeg nu. Dengang? Ja, jeg var jo ikke så stor, og vi havde da lys på trappen om aftenen, selv om det kun var en fladbrænder – bedre var gadebelysningen iøvrigt ikke. Og lad os ligesom domprovsten i Roskilde, da jeg engang havde ærinde til ham, begynde med udsigten, og vi kan ligervis som højærværdigheden sige: Er det ikke herligt! Til venstre lå Østervold, hvor vi på vores skolevandring så rebslageren gå sin baglæns gang, mens en dreng drejede det store hjul. Volden måtte senere vige pladsen for et hul i jorden, hvor togene nu kører – men da var vi flyttet. Til højre havde vi Garnisons Sygehus, „Grødslottet“. Imellem disse to yderpunkter lå, indbyrdes adskilt ved krudtmagasin og officerslazaret: kasernegård med gymnastikplads, haver og grønnegård. I hjørnet til højre metodistkirkens høje tårn. En morgen var det borte, brændt og styrtet ned om natten. Kirken blev genopført i sin gamle skikkelse, men fik et nyt navn, Skt. Markus blev til Jerusalemskirken. Midt for så vi over gymnastikskolens bygning i Stokhusgade ud til skibsmasterne i Frihavnen. Senere stoppedes udsynet af Glaciskarreeren ved Østerport station, men det var jo endda langt at kunne se. Samtidig forsvandt det sidste stykke af Glaciset, en lille stump grønt med lidt vand i bunden. Det var historisk grund, for her havde også Classens have ligget, hvorfra Livjægerne gjorde udfald i 1807.

Vendte vi os så til lejlighedens indre, fandt vi lige inden for døren et lille rum af den slags, hvor forskellen fra før til nu kort og godt kan betegnes: træk og slip. Det kunne naturligvis ikke benyttes af hele den store familie, bl. a. af transportmæssige grunde; så var det mere praktisk, at hver især afleverede sin del nede i baggården med det samme. Så kunne vi sidde der bag tremmerne og dunke med benene, hvis rotterne blev nærgående.

Det næste rum var køkkenet. I de første år var der ikke gas, maden blev lavet på et petroleumsapparat. Kun hver onsdag, når mor holdt storvask, blev der tændt op i komfuret. Da var der til gengæld ikke megen tid til madlavning, men grødgryden stod bag vaskekedlen og passede sig selv. Så kom „pigekammeret“, der hårdnakket blev kaldt sådan, skønt der altid lå 3-4 drenge i det – i 2 senge. Der var et tagvindue, i de andre stuer var der kviste. Inderst i rækken kom den kombinerede sove-, spise- og opholdsstue. Et fløjbord stod for enden af mor og fars senge, og ved måltiderne blev en fløj slået op. Vindueskarmen blev vores elskede legeplads, ved den stod vi med vores sager. Til den anden side, mod forgården, havde vi ikke den fine udsigt, men der var „den fine stue“ og bedstemors værelse. Kælderen blev mit særlige domæne, hvorfra jeg bar brændelet op ad den stejle køkken-trappe. Til loftet kom vi ad hovedtrappen. Deroppe sad Valdemar om søndagen hos sine duer og læste fransk. På døren til tørre-loftet var der tegnet et stort hoved af Fanden med horn og skæg. En dag, da mor var på vej derop, så hun et par mandfolkeben på gulvet hen foran trappen. En fuld mand havde sat sig til hvile op ad døren, mens Fanden så ned på ham – hvilken symbolik!

Det, der gjorde stuerne til et hjem var naturligvis det liv, vi levede der, med hinanden og med dem, der lejlighedsvis kom der og mere eller mindre hørte os til.

Bedstemor hørte som nævnt til de fastboende. Hun var fars mor og født i 1819. Som nævnt var hun kommet fra kulsvier-egnen, nærmere bestemt Ullerød lige uden for Hillerød, hvor far blev født d. 19. novbr. 1856, og da man ikke kom meget rundt i de dage, er det sandsynligt, at både hun og hendes mand stammede fra den egn. Ifl. fars dåbsattest var hans far arbejdsmand. Han hed Hans Pedersen, og efter datidens skik fik børnene efternavn efter faderens fornavn – i dette tilfælde altså Hansen. Til gengæld fik den første søn gerne fornavn efter forældrenes efternavn, så når far ikke kom til at hedde Peder, har der formentlig været en anden søn med det navn, måske hans tvillingbroder. Far blev så kaldt Carl, velsagtens efter sin morfar, idet bedstemor var født Carlsdatter. Jeg har et minde om den

tvillingfødsel for over 100 år siden: en barneskammel i dobbelt længde. Desværre døde den ene dreng som lille og har måske ikke haft megen lejlighed til at benytte skamlen. Den lille barne-stol, jeg også har, og som formodentlig er lige så gammel, stam-mer fra mors hjem, og den har været brugt godt. Et bræt mellem de to forreste ben er slidt ganske tyndt af de små barnefødder. Men stolen er intakt, skønt den er samlet med trænagler; kun sædet har måttet fæstes ekstra med almindelige søm på et eller andet tidspunkt.

Far var kun 6 år, da han mistede sin far, og vi ved intet om *bedstefar* udover en enkelt lille historie. En tidlig december-morgen i 1859 så bedstemor fra sit vindue, at Frederiksborg slot brændte. „Skynd dig op,“ råbte hun til sin mand, „slottet bræn-der!“ „Er du tosset, tror du, sten kan brænde?“ var svaret. Efter mandens død drog bedstemor ind til København, hvor de kom til at bo i „Det skæve Hus“, der lå, hvor Skt. Stefans Kirke nu ligger. Der boede mor også, men der forlyder ikke noget om kærlighed ved første blik. De fik da også lejlighed til at mødes senere. Bedstemor gik på sine ben ind ad den gamle Frederiks-borgvej med far på armen; men da han jo var 6 år, har han nok måttet løbe engang imellem. En god præstation var det i alle tilfælde, selv om man var vant til at gå i de dage. Der har nok ikke været penge til dagvognen, og jernbanen gik kun til Holte.

Hvordan hun slog sig igennem, og livet formede sig for hende i de næste 25–30 år, ved jeg ikke; men hun fik altså omsider en havn hos sin søn, den samme havn, hvorfra min lille skude senere stod ud. Hun gik altid med en lille, sort hue, sådan som vi kender dem fra folkedragter, hvorfra de vel var et levn. Det kunne også bedstemors stadshue med guldnakken tyde på. Når hun så svøbte sig i et fransk sjal og gik til kirke, holdende den storstilede salme-bog foran sig med et rent, hvidt lommetørklæde liggende ovenpå, var der stil over det. Hovedtøjet, som hun brugte, når hun ellers gik ud, bestod af et tørklæde lagt i trekant over et stykke karton. De to snipper blev bundet under hagen, og den tredie vendte bagud. Om sommeren var det af lyst vaskestof. Hun gik af og til ud på „sine steder“, ofte til en for os ukendt md. Hammer. Det skal tages bogstaveligt, at hun *gik*, det gjorde vi alle dengang.

Sporvognene var få, og det kostede penge at køre i dem. Der stod et ur på hendes kommode. „Det skal du arve,“ sagde hun til Valdemar. „Det er et godt, gammelt ur, blot du lader din far trække det op.“ Nå, Valdemar blev 23 år, før bedstemor døde. Uret kom iøvrigt tilbage til os efter Valdemars død. Det gik som et tærskværk, og slagværket var heller ingen sølvklokke, men en jernspiral. Det gjorde den anden verdenskrig med, men så kunne det ikke mere. Urmageren sagde, at der kun var et væk-keursværk i det, så der er måske ikke så meget at sige til, at det kun gik i et lille hundrede år. Bedstemor havde ikke tit besøg, kun erindrer jeg, at vores anden bedstemor, når hun kom til os, tilbragte en tid inde hos hende. Så spillede de „Seksogtres“. De slog hver et kryds med kridt på bordet foran sig og slettede deraf for hvert spil, de vandt, først midten og derefter en for en de 4 streger. For hvert helt slettet kryds satte de vist en streg, så kunne de gøre regnskabet op bagefter; men det blev vist ikke indfriet med penge. De havde bare haft fornøjelsen og noget at beskæftige sig med, mens de snakkede. Sommetider kunne det knibe med at passe begge dele. „Nu snyder De, md. Pedersen.“ „Nej, jeg gør ikke, md. Berg.“ „Nu slettede de 2.“ „Nå, gjorde jeg, så sletter jeg ikke næste gang.“ Bedstemor havde et universalmiddel mod forkølelse og lignende sygdomme: en stor snapsbrændevin med en teskefuld peber i. Mor fandt det lovligt skrap, men bedstemor sagde: „Det er godt, men I unge kan ingenting tåle.“

Bedstemors død var naturligvis ikke nogen dyb sjælelig rystelse for os børn (jeg var ca. 9 år), og at hun var stærkt på vej til de 84 år har vel også forlenet begivenheden med en samklang med naturens orden. Men visse ting i forbindelse dermed står tydeligt for mig. En altergang ved hendes seng, som også mor og far tog del i. Og så det med kisten. Den skulle være sort, holdt far på, „fordi hun var så gammel“. Først nu mener jeg at have fundet frem til en slags forklaring: De egetræsmaledede kister var en ret ny mode, og far har ment, at hun skulle begraves efter den tids skik, hvori hun havde levet. At han så blev skuffet, da han så den og bagefter forligte sig med den – begge dele forstod jeg, men det kan vi lade ligge her. At se far køre i droske med præ-

sten i kjole og krave måtte også gøre indtryk på en lille dreng; men mon det dog kan have været ved den lejlighed?

Mors far var skomagersvend. Han søgte ind ved postvæsenet, men blev afvist, da han led af brystsyge (tuberkulose). Så kom krigen 1864, da de raske unge mænd blev indkaldt, og bedstefar fik sin chance. De boede nu i arbejderboligerne på Jagtvej, og distriktet omfattede hele Lygtevej kvarteret, et stort område med spredt bebyggelse. Men mor hjalp ham med udbringning af posten. Bedstefar døde i begyndelsen af firserne, 51 år gammel.

Da vi lærte bedstemor at kende, boede hun i postbudstiftelsen i Vendersgade, hvorfor vi altid omtalte hende som „Bedstemor i Vendersgade“. Fars mor hed „Bedstemor her“ eller, hvis vi ude omtalte hende: „Bedstemor derhjemme“. Ordene farmor og mormor brugte vi aldrig, kendte dem vist ikke engang.

Vi blev af og til sendt hen for at adsprede bedstemor i hendes ensomhed. Så spillede vi som regel kort: Bumle, Rødanders, Sul-tenso, Casino og hvad det nu hed. Engang jeg var derhenne, sendte hun mig ned i „urteboden“. Jeg spekulerede på, hvad det kunne være og besluttede mig for grønthandleren overfor, og så skulle det have været urtekræmmeren – eller måske det var omvendt. Jeg er aldrig siden blevet præsenteret for en urtebod. Men bedstemor morede sig, hun havde fulgt min færden fra vinduet.

Denne lille episode får mig til at fundere lidt over *tidernes foranderlighed*, både sprogligt og på andre områder. Urtebod var altså en betegnelse, der var ved at forsvinde, men endnu kunne bruges af nogle ældre. En urtekræmmer kender vi, de unge måske dog dårligt nok. Findes han i det hele taget mere, efter at varelageret takket være fryseboks, emballering m. m. snart spænder over alle felter? Skønt møntfoden var skiftet adskillige år tidligere, kunne bedstemor stadig tale om mark, skilling og rigsort. Ordet skilling bruges ganske vist endnu, men i en anden betydning, derimod bruges en daler endnu i folkemunde efter sin gamle værdi, 2 kroner. Den er lige så sejlivet som pundet; det handles der i endnu af 3. generation efter dets afskaffelse – og bruges på begge sider af disken. Og det skønt ingen nulevende under 60–65 har regnet med det i skolen, og skønt selv tømrerne

er ved at likvidere fod og tommer. Man siger måske som den fynske bondemand, da metersystemet blev indført: „Ja, det er meget godt med deres kilo og liter, men jeg holder mig nu til de gammeldags kroner og øre.“ Mon mange nu til dags tænker noget ved det, når de i radioen hører visen om Per Nilen, der ta'r en mark for en skæppe sand; men vi, der tit blev sendt ned til sandmanden, der råbte på gaden, efter ½ skæppe sand (til kanariefuglen og køkkentrappen), vi, der hveranden dag købte et fjerdingkar kartofler, fordi vi ikke kunne nøjes med „et lille mål“, vi ved da lidt om, hvad det drejer sig om. Det er også sært, at der skal laves om på begreberne. Nu vejer de også spegesild og hvidkålshoveder – nej, det er jo også forældet, nu får man en pose af hver ting.

Endnu en lille bemærkning af tidshistorisk art, inden vi vender tilbage til bedstemor. Det var først henimod århundredskiftet, at det slog igennem at betegne borgerkoner som fruer. Vi sagde madam ligesom i Hostrups komedier (Hostrup levede til 1892). Jeg husker endnu, da mor sagde til os, at nu måtte vi ikke mere sige madam Molnit (til Vilhelmines mor). Mors syerske var jomfru Hammelev, men hun nåede vist at blive frøken, inden hun døde, skønt hun ikke blev særlig gammel.

Bedstemor var tydeligt nok en dame fra byen. Hun gik ikke med hue, men med en lille blondekappe, som hun førte med sig i en lille flad, rund kurv. Kappen kunne jo ikke sidde under hatten, der iøvrigt også var en slags kappe, bundet med bånd under hagen. Hun medbragte også altid en paraply, hvis håndtag var udskåret i træ og havde form som en lille egekvist med et par agern. Oprindeligt havde der været et agern mere. Hvor ofte har hun ikke fortalt mig, at det var mig, der havde brækket det af. Hun døde kort efter den anden bedstemor, og de blev begravet skråt over for hinanden på Assistens Kirkegård.

Nu skulle kapitlet om bedsteforældrene have været afsluttet, men bedstemors død gav anledning til, at vi fik noget nyt at vide om vores bedstefar, postbudet. Far traf på kirkegården en mand, der tilbød at passe hans mors grav, han havde sit udkomme ved at holde grave. Måske havde han tidligere været graverkarl, vi kaldte ham altid den gamle graver. Det viste sig, at han og far

havde været skolekammerater, så der var god grund til at yde hinanden en tjeneste, så meget mere, som han kun skulle have 4 kr. om året, om jeg husker ret. Han var ungarl og lidt af en original (som de fleste af os af den kategori), og så læspede han. Hvert år ved nytårstid kom han hjem til os for at hæve sit honorar og blev da budt på frokost eller kaffe, som det nu lå for. Træskoene satte han uden for døren. Han havde nogle faste replikker, der kom hvert år, f. eks. denne: „Sikke nogle kønne børn, De har. Det kunne jeg også have haft, men det må jeg gemme til det andet liv.“ (Fromt, men ikke helt efter Bibelens lære.) En ny bemærkning blev han dog inspireret til, da han første gang så Olga: „De ligner et billede, jeg har set uden for en marskandiserbutik. Der stod: „En romerinde“ under.“ Straks han kom ind første gang, pegede han på bedstefars billede og sagde: „Det er Berg, han kunne tale.“ Og så kom, dengang og hver gang siden, historien om Berg, der i socialismens første dage holdt taler på fælleden, og om, hvordan han blev kaldt op til overpostmesteren, der spurgte ham, om det var ham, der skrev ledende artikler i Socialen. „Og så sagde Berg, at hvis O. ville vide, hvem der skrev ledende artikler i Soc., så måtte han spørge Soc.s redaktør.“ „Ja, for hvis det var ham, der skrev ledende artikler i Soc., så var han ikke værdig til at bære den røde kappe.“ Det var et nyt træk i billedet af bedstefar Berg. Han har nu nok ikke hørt til de værste rebeller. Derom vidner en udtalelse fra hans sidste dage med henblik på en ny svigersøn: „Det er vist godt, jeg dør nu, han er mig ligegodt for rød.“

Nu var så den generation gået i graven, men som allerede antydnet havde næste slægtled forlængst dannet et nyt hjem med en ny, stor børneflokk og nærmede sig stærkt sølvbryllup.

Mor og far havde fundet hinanden igen. Bl. a. havde de mødtes hos skoledirektøren, professor Holbech, hvor mor tjente, og far kom og pudsede fodtøj. Hvorledes sagen ellers udviklede sig, vides ikke.

Far var jo typograf, og i næsten hele den tid, de var gift, var han i Rigsdagstrykkeriet.

Det er egentlig mærkeligt, at far, der som 3-årig havde oplevet

Frederiksborg Slots brand, hvilket han dog næppe havde nogen erindring om, senere kom i begivenhedernes centrum, da Christiansborg Slot brændte. Det har han selv fortalt om til „Bogtrykkerbladet“ (nr. 38 – 1918).

„I august måned er det 35 år siden jeg som ung mand fik plads som sætter i Rigsdagstrykkeriet, der dengang lededes af nu afdøde faktor *Bau*. Trykkeriet var installeret i nogle kælderlokaler i det gamle Christiansborg. – – –

Jeg var altså ikke ret gammel i gårde, da den store og sørgelige begivenhed: *Slotsbranden*, indtraf. De, der oplevede denne katastrofe, der jo uden at man bruger for stærkt et ord nok kan betegnes som en nationalulykke, glemmer den naturligvis aldrig. Selv de flygtigste indtryk fra den dag står endnu levende i min erindring. Rigsdagen var indkaldt til mandag den 6. oktober 1884. Da jeg fredag den 3. om eftermiddagen kl. 2 var på vej til trykkeriet, mødte jeg ved Frederiksholms Kanal slottets fyrbøder, der på mit spørgsmål om, hvad han havde for i disse dage, svarede: „Vi fyrer deroppe som om vi var tossede!“ Kl 3½ opdagede man, at det brændte et eller andet sted i slottet – der trængte røg ud både her og der i rigsdagsfløjen – og brandvæsenet blev alarmeret. At der egentlig var noget alvorligt på færde troede ingen. En del mennesker samledes på slotspladsen og diskuterede „skorstensilden“. Brandmændene kom, men de var ganske desorienterede – de kom springende ned til os i kælderen for at få besked på, hvor de egentlig skulle hen for at finde stedet for ildens opkomst. Ude på slotspladsen voksede mængden af tilskuere, og ved 4–5 tiden ryddede politiet pladsen. Jeg stod ved mit arbejde, og jeg mindes, at medens alle andre endnu anså branden for en bagatel, man snart ville få bugt med, så sneg der sig ind over mit sind en angstfuld anelse om, at dette ville blive meget alvorligt, og jeg husker, at jeg i den mørke oktober-eftermiddag ligesom følte trang til at mane et lysere billede frem og i tanken genoplevede den strålende julidag få måneder før, da vi fra vore kældervinduer så livgarden i galla trække op over ridebanen i anledning af kongeparrets store fest på slottet for den internationale lægekongres.

Imidlertid – branden i slottet var nu brudt ud i lys lue, og ved 5–6 tiden tvivlede ingen længere om, at det nu gjaldt en kamp på liv og død om slottets redning. I Rigsdagstrykkeriet arbejdede vi på en stor betænkning over et lovforslag om Københavns befæstning, og vi fortsatte indtil vi kl. 7 fik ordre af brandvæsenet til at rømme lokalerne, da der kunne risikeres en gasekspllosion. Da viste det sig, at det var på høje tid, at vi kom ud: vor sædvanlige udgang var fuldstændig umulig at passere – det regnede ned fra etagerne ovenover med ildgnister, brændende træstykker osv. – og vi måtte alle ud gennem vinduerne mod ridebanen. Vi gik hver til sit, thi på dette tidspunkt nærede man endnu håb om, at branden dog kunne indskrænkes til rigsdagsfløjen, men ikke længe efter var jo det hele slot omspændt af luerne.

Da jeg næste morgen kom derop så jeg kong Christian den 9de og dronning Louise inde på ridebanen for at tage ruinerne af det nedbrændte slot i øjesyn. På pladsen uden for faktor Baus værelse flød manuskriptet til Poul Svejstrups „Bestående forfatningslove“, og nede i sætterilokalerne var typerne i sætterkasserne smeltede sammen til de mærkeligste formationer – så uhyre havde heden dernede været, men mærkelig nok: selve sætterkasserne var uberørt af branden. Jeg gemmer endnu som minde om branden sådan en klump sammensmeltede typer, der har taget form af en lille grotte. Folk var som tossede efter at få souvenirs fra slotsbranden, og så morede vore stereotypører sig med at lave kunstige, for ikke at sige falske souvenirs og stikke folk de mærkeligste blyklumper ud!“

Fortsættelsen i bladets følgende nummer giver et billede både af arbejdsforholdene og de kår, rigsdagsarbejde kan foregå under, og ikke mindst en situation fra en alvorlig krise i dansk politiks historie. Det omtalte Estrup-manuskript findes nu i Det kongelige Biblioteks håndskriftsamling.

„Efter branden flyttedes vort sætteri til Niels Juelsgade 9, medens trykningen foregik i Det Schultz'ske Officin. Før rigsdagens åbning i efteråret 1885 flyttedes det samlede Rigsdagstrykkeri til den tidligere ingeniørkaserne i Fredericiagade, hvor vi fik anvist lokaler i den gamle sidebygning. Over for nutidens

krav til hygiejniske arbejdslokaler er det måske ikke af vejen at minde om, hvad man dengang bød os: et lokale, der var 23,75 m i længden og 7,5 m i bredden rummede 12–14 sættere og trykkere, 2 maskiner og – en gasmaskine! Der herskede som oftest en sådan os og tåge i lokalet, at man havde svært at arbejde. Belysningen bestod i gasblus med en blikskærm omkring, og temperaturen var ofte oppe på 24–25 gr.¹⁾ Men – var det slemt om vinteren, så var det til gengæld om sommeren en rent ideel arbejdsplads: fra vore vinduer havde vi, indtil „mellembygningen“ til vor store sorg blev opført, udsigt til en idyllisk gård, hvor græsset groede frit i den toppede stenbro, og hvor fuglekvidderen lød fra de store gamle løvtræer, som omgav gården. – – –

Fra vor korte periode i Niels Juelsgade 9 i vinteren 1884 husker jeg, at vi fik besøg af professor *Matzen*, som kom for at få indført en del rettelser i landstingets adresse til kongen. Manuskript havde han ikke noget af, men han fik en sætter til sin disposition, og så vandrede han op og ned ad gulvet og *dikterede* omkap med sætterens travle fingre! I 1888 faldt rigsdagssamlingens sidste dag, den 1. april, sammen med 1. påskedag. Ydermere fejrede den dag direktør *Fæster* hos Schultz sit 25-års jubilæum, og han havde inviteret hele personalet til stor frokost på „Gimle“. Jeg var ikke selv med, fordi jeg holdt påsken for god til hverken at arbejde eller feste i, men arbejdes skulle der, og faktor Bau med hele staben kom lige fra „Gimle“-frokosten til Rigsdagstrykkeriet i drosker og i sådan en frokoststemning, at det var en lykke for Rigsdagstidende, at der tilfældigvis kun blev meget lidt at sætte og trykke. Den dag mindes endnu med smil og muntre anekdoter blandt os ældre fra den tid. Da forliget mellem Højre og det moderate Venstre blev sluttet i 1894 oplevede vi en spændende aften den 30. marts. Hvis forliget skulle gennemføres og et nyt provisorium undgås måtte vedtagelsen i rigsdagen finde sted aller senest søndag den 1. april, men finansudvalgets betænkning der skulle danne grundlaget for det storpolitiske forlig, skulle efter forretningsordenen foreligge trykt mindst 48 timer, før sagens behandling i tingene. Altså: Fredag aften den 30. marts inden kl. 12 måtte betænkningen være sat og trykt. Vi stod alle

¹⁾ Det var vist reamur-grader. (Udg. a.)

ved vore sætterkasser og ventede, medens finansudvalgene holdt møde ovre i rigsdagsbygningen. Klokken blev 8, og den blev 9 – stadig hørte vi intet. Men kl. 10 trådte gamle Askov, der var finansudvalgs-sekretær, ind ad døren og overleverede faktor Bau et manuskript med de ord: „Værsgo, Bau! færdigt inden kl. 12!“ „Det er umuligt! Det er umuligt!“ sagde Bau. Men Askov blev ved sit: „Som jeg siger Dem, Bau: færdigt inden kl. 12!“ Bau var fortvivlet, men – det gik! Jeg var ombrækker dengang, og godt, at jeg var så rolig, som jeg var – vi sled af alle kræfter, og inden den afgørende midnatstime slog, forelå betænkningen trykt, og vi kunne gå hjem med en følelse af at have været med til at redde forliget. Om søndagen – den store forligsdag den 1. april – var vi alle i arbejde med sætningen og trykningen bl. a. af konsejls-præsident *Estrups* tale, til hvilken jeg endnu gemmer hans egenhændige manuskript.“ – – –

De første år af mor og fars ægteskab var ikke nogen dans på roser. Ikke blot mistede mor både sin far og to voksne søskende inden for forholdsvis kort tid, men tillige mistede de et par små børn. „Da Ellen døde,“ sagde mor, „var jeg jo ked af det;“ men en kone i huset, hvor de boede, „trøstede“ hende med at sige, at hun havde selv engang bedt til, at hendes lille pige måtte leve, og nu var hun blevet en rigtig skidt tøs. Økonomisk var det også småt. Mor har fortalt, at hun og tante engang sad ude på Frederiksberg Runddel og ønskede, de havde 10 øre hver, så de kunne køre hjem med sporvognen. En anden dag, da hun ikke ejede kongens mønt, kom far hjem og vendte lommerne, og der trillede en mængde 5-ører ud. Dem havde han tjent ved at sælge programmer ved en fest i Kongens Have, og de kom på et tørt sted. Så småt var det vist ikke i den tid, jeg kan berette om, selv om jeg nu forstår, at det var ringere, end vi havde nogen anelse om. Vi hørte aldrig, at de beklagede sig over deres kår og vanskelighederne ved at få pengene til at slå til. Selvfølgelig kunne et og andet ønske fra vor side blive besvaret med, at det havde vi ikke råd til, og dermed var sagen afgjort. Vi fandt det helt i sin orden, at nogle havde bedre råd end andre. Desuden kendte vi ikke så mange, der sad bedre i det end vi, og vi mente vel ikke

engang, at vi ville befinde os særlig godt blandt folk af en højere klasse. Den samme indstilling fandt jeg forresten mange år efter hos mine 16-18-årige „Åbenrådreng“. Hvad far tjente, ved jeg ikke. Men da jeg selv kom „til faget“, viste det sig, at en svendeløn lå på ca. 25 kr. om ugen, en maskinsætters nogle få kroner mere. Det var lige op til den første verdenskrig. Far var hånd-sætter, men som ombryder havde han måske en smule mere end de andre. Selv med datidens priser var det jo ikke store sager.

Vi gik jo også i betalingsskole, og det betød socialt mere, end man i vore dage gør sig nogen forestilling om, skønt betalingen kun var 1 krone om måneden. For folk med en stor børneflokk kunne det forøvrigt nok gøre et godt indhug i lønnen. Medens træsko var en almindelig fodbeklædning i friskolerne, var de uhyre sjældne i Øster Farimagsgades Skole, hvor vi gik. Jeg husker faktisk kun én gang, en dreng stillede i træsko, uden at jeg dog tror, han måtte høre noget for det. Han har vel haft sit eneste par sko til forsåling og har ikke haft så rar en skomager, som vi havde. Vi gik ind til Krejner i kælderens i Stormgade og hyggede os med ham og hans papegøje, mens han gjorde skoene i stand. Det var også i friskolerne, man fandt mælkedrengen, ham, som måtte op kl. 4 om morgenen, og som den senere biskop Ludwigs, der har været præst på Nørrebro og Christianshavn, skrev sin lune og usentimentale vise om, og lader drengen sige, at han tit falder i søvn i timen og derfor må „sidde over – det kan ske, jeg sidder over, ja, og sover“. Jeg har læst erindringsbøger, hvori forfatterne mindedes deres barndom i den tid med bitterhed, og der var mange trange skæbner dengang; men én forfatters bitterhed forstod jeg ikke. Hans beretning kunne jeg ord for ord flette ind i min egen her, og vi syntes, vi var lykkelige. Nå, han havde heller ikke haft vores far og mor. De delagtiggjorde aldrig os i, hvad de måtte have at slås med. Men også i vore dage kan forældres sind (og deres liv) få lov at forbitre et barndomshjem. Men det er en anden historie.

Mor var ikke rask i en række år, så det har nok ikke været belejligt, at jeg meldte min ankomst. Til sidst kom så, endelig, en pige. Den eneste pige, der havde været, var død. Valdemar kastede sin kærlighed på mig, der var et lille skravl. En dag efter

Annas fødsel gik han og dækkede bord, mens han havde mig på armen. Mor, der lå i sengen, hørte ham pludselig mumle: „Jeg ved da heller ikke, hvad vi skulle med den pige?“

Der var dog én, der havde været stærkt interesseret i en pige, og det var bedstemor i V. Hun ville nemlig gerne kaldes op, det betød så meget dengang. Med Ellen havde de svigtet hende, nu var hun desuden død. Da også jeg blev en dreng, forstod hun, at mulighederne svandt, og hun foreslog da et kompromis og fik sat igennem, at jeg kom til at hedde Richard. Det er altså en slags sen oprejsning for hende, at nogle af jer er begyndt at kalde mig Rækard. Men æren blev reddet. Pigen kom, og hun måtte altså hedde Regine. Det nænnede mor og far dog ikke at kalde hende, og så syntes bedstemor ikke, at der var noget ved det.

I en periode kom „Gamle Tante“ og hjalp mor med at vaske. Hun var fars tante. Vi små kendte ikke noget til hendes forhold, eller hvor hun kom fra, og da hun var en hyggelig og munter kone, havde vi vel mindst af alt tænkt os hendes kår, som de senere blev afsløret for os. Hun brækkede det ene ben og blev indlagt på Skt. Johannes Stiftelse, nu Nørre Hospital. Da lægen sagde, at nu kunne hun godt tage hjem, svarede hun: „Jeg har ingen steder at tage hen.“ Sådan lå det altså. Hun kom så i De Gamles By, eller som det dengang kaldtes Almindeligt Hospital, hvilket i daglig tale blev til: Almindeligheden. Overskriften over dette, det sidste, afsnit af hendes liv gav hun selv med følgende ord: „Jeg takker min Gud, hver gang jeg går ind ad den port!“

Og det blev en indholdsrig tid for hende. Hun lå ikke på den lade side. Hun vaskede både for sig selv og andre. Det var ikke en pligt, men en tilladelse til dem, der havde den hobby, og hun tjente en lille skilling ved det. Hun tog sig også af andre på stuen. De misfornøjede tog hun i skole: „Det er fordi I sidder med hænderne i skødet. I kan jo tage et håndarbejde.“ Det var der nogle, der gjorde. Jeg dækker nu mit aftensbord med en bakeserviet, der dengang blev broderet derude. Tante var vist fyldt 80 år, da hun fik en lille knude i ansigtet ved siden af det ene øje. „Den kan vi skære bort,“ sagde lægen. „Det gør ikke ondt, for De bliver bedøvet.“ Men tante skulle ikke bedøves, hun ville nok vide, hvad de gjorde ved hende – og væk kom den.

Hun døde i 1915. Da vi efter begravelsen på Vestre Kirkegård stod sammen med hendes søn og svigerdatter, pegede de hen over nogle marker, bag hvilke der ragede et par karreer op. „Derovre på Sønder Boulevard bor vi,“ sagde de. Jeg skulle tage meget fejl, om det ikke er i et af de huse, jeg nu har boet i 36 år. En anden søn, som boede i Hamborg, flyttede efter den første verdenskrig herop. Hvorledes de har haft det dernede under krigen, kunne vi ane, da hans kone fortalte, at hun brast i gråd ved synet af de fyldte slagterbutikker på Vesterbrogade. Manden, Peder, var tømrer. Han fik en tjans, da mit sommerhus blev bygget i første omgang.

Så nogle ord om „*Almindeligheden*“. Der lå vel en snes mennesker på hver stue, en lang række senge ud fra hver af længdevæggene, vinduerne var i endevæggene, og imellem vinduerne et skab, hvor hver havde et lille rum til lidt mad. Om det var tørkost, de fik udleveret, eller om det ikke snarere var lidt ekstra forplejning, pårørende bragte dem, husker jeg ikke. Seng, natbord og stol var iøvrigt deres eneste bohave. Der er skrevet hårde ord om de forhold, som jo da også er helt forandrede nu. Men det var trods alt et fremskridt fra fattiggården, og også i vore dage er der ting, der skal forbedres. Allerede i tantes tid blev stigevæsenet, som hun sagde, afskaffet, dette, at beboere, der på udgangsdagen, om onsdagen, havde hjemsogt de handlende og andre i kvarteret og fået deres 2 eller 5 ører og straks omsat dem i brændevin, blev båret hjem på en stige. „Nej, det er forbi, nu bliver de kørt i droske.“ Og så viste det sig altså dog, at det sete afhænger af øjnene, der ser – og på hvilken baggrund, de ser det.

Livet havde sin bestemte rytme. Det var vist hver fredag, *Kesten* kom, vores faste fiskerkone fra Tårnbæk. Hun tog ind om morgenen fra Klampenborg med toget, hvorimod „Skovserne“, Skovshovedkonerne, kom på en stor åben vogn med to heste for. En del af dem begav sig ned til Gammel Strand, hvor de havde deres faste stade. De kom både sommer og vinter og var pakket godt ind i skørter og trøjer og med et tykt uldsjal yderst. Det var krydset over brystet og bundet om livet. Mor spurgte en frostdag *Kesten*, om hun aldrig frøs. „Kun lidt om hænderne om morgenen.“ Fra morgen og til hen på eftermiddagen tumlede

hun med de kolde fisk. Ikke blot skulle de tages frem og præsenteres, men de solgte fisk blev skåret op og rensset for indmad, og rødspætter, skrubber og ål blev flået. Fisken transporterede hun på ryggen i en rektangulær kurv. Den har været tung, når den var fuld af fisk. Men nød lærer nøgen kone at spinde, og mange opfindelser bygger på jævne folks simple greb på at lette besværet. Kurven blev båret over den ene skulder i en dobbelt strimmel klæde. En solid kæp blev stukket ind i løkken og drejet rundt, så den sad fast. Den ene ende blev så stukket under armen og ind under kurven, og man kunne så ved et tryk på den forreste ende lette og fordele vægten. Kesten kom altid sidst hos os. Mor købte, hvad hun havde tilbage, og fik lidt godt køb, for „jeg er så skikkelig. Jeg har såmænd givet mere for det selv“. En brav familie var det. Vi har flere gange besøgt dem i Tårbæk.

Far blev kaldt for „Stille Hansen“. Jeg havde ikke vidst det, før han engang kom hjem fra en fest med en dekoreret paptal-lerken, i hvis kant der stod: „Hvorfor kalder man Hansen: Stille – han går da med til torskegilde.“ Nej, far var ikke af dem, der råbte op eller tog del i sladder. Men noget hængehoved var han ikke. Han kunne godt lide engang imellem at gå hen i „Kro-nens Kælder“ og spille billard med nogle af kollegerne. Han elskede sang og var i mange år et meget aktivt medlem først af Typografernes Sangforening og senere i „Brage“. Det sidste sted kom Carl og Axel også med. Valdemar havde deltaget i sang-koret i Skt. Pauls Sogns Ungdomsforening (dirigent pastor Steincke), og da de repræsenterede hver sin stemme, havde vi en tid en hel familiekvartet.

En sjælden gang gik mor og far i teatret, mest til opera. Teksten blev købt og læst i forvejen. Tog de os med, var det til folkekomedie i Casino, der lå i Amaliegade ved siden af Det gule Palæ, hvor prins Valdemar og prinsesse Marie boede, eller i Folketeatret i Nørregade.

Når far ikke var på trykkeriet om aftenen, hyggede han sig hjemme. Han havde mange bøger i bogskabet; men i de år, vi her beskæftiger os med, blev biblioteket vist ikke udvidet synderligt. Det forjagede rigsdagsliv gav vel ikke megen lyst til at

beskæftige sig med skrift og tryk i fritiden, og børneflokkene levede ikke megen ro til læsning eller penge til anskaffelser. Om vinteren gik en del aftener med at lave borge og andre huse i karton. Sådanne ark kan fås den dag i dag, også i moderne form (f. eks. MY-tog), men mon det er nogen stor artikel. Selv lampeskærme med landskaber og huse, hvor lyset skinnede ud gennem silkepapir i de udskårne ruder, lavede han. Også vi lærte det, begyndte i det små med mindre ark. Sådanne sad vi rundt om bordet, vældig interesserede og snakkede om sagerne og hentede råd og hjælp hos hinanden, mens mor stoppede og lappede eller lavede nyt. Valdemar lavede engang Marmorkirken – kuplen var svær at lave. – Hvor var vi imponerede, da købmand Petrus Bøggild købte den på ungdomsforeningens basar for den svimlende sum af 5 kr. og satte den i sit butiksvindue i St. Kongensgade lige over for originalen. Den var nemlig hans varemærke. Henimod jul var det naturligvis juleark, vi købte, med kurve og kræmmerhuse, og desuden flettede vi hjerter og lavede lænker af „gule strimler“ – affald fra trykkeriet. Hjerterne skulle, som alt, hvad far havde med at gøre, være pæne og ordentlige, ikke de skæve rædsler, man tog penge for i butikkerne, så vi brugte en hjerteform lavet med passer og lineal.

På den måde gled hverdagen over i fest, da julen kom, forberedt gennem forventning og hemmelighedsfulde forberedelser, hvor vi skiftedes til at gå i byen med hinanden og hjælpes ad med at få omsat vores små midler i gaver til dem, der den pågældende dag ikke var med. Ved alle fødselsdage troppede familien op, og ligeså til bryllupsdagen den 9. maj. Det blev store middags- og kaffeborde. Selv forlovelsesdagen, 24. januar, skulle fejres, om ikke med andet, så med et stykke lagkage til kaffen. Der blev sunget, når vi havde fremmede, ofte også leget og danset, og det gik ikke stille af. Dagen efter en fest fortalte en dame, der boede under os, at hendes mand havde stået oppe på bordet og holdt på hængelampen, „men, ih, hvor var det sjovt!“ En fest med et særligt perspektiv var Axels 18 års fødselsdag. Han havde indbudt alle ejendommens unge. De havde sommeren forinden haft en fælles cykeltur til Boserup, og den beskrev han i en vise på 11 vers med lige så mange melodier. Alene det, at alle de unge

havde cykler, var noget forholdsvis nyt. Cyklende børn var endnu en sjældenhed. Men at et sådant fællesskab kunne etableres inden for en hel ejendom, selv om det var et isoleret tilfælde, viser, at vi følte os som et samfund for sig selv. Når vi selv ikke ellers kendte nogen i gaden, har det vel væsentlig sin grund i, at vi ikke gik i den nærliggende Sølvgades skole.

Også ved juletid kunne vi have huset fuldt. En nytårsaften blev en plakat slået op på en dør med indbydelse til stor gallafest-fyrværkeriforestilling på tante Mathildes trappegang. Der var både sole og skrubbtudser, rødlys og blålys o. m. a. både for øje og øre, og næppe noget Tivoli-fyrværkeri har haft et mere begejstret publikum. Folk strømmede til fra hele huset. (Sådan noget skulle man bare prøve på i vore dage.) Det var *onkel Valdemar*, der var mester for det.

Han var gift med mors søster, tante Anna, og tilhørte lige som far „Den sorte Kunst“. Senere startede han Bergenholz Annoncebureau i Centralpavillonen. Den lå på Axelborgs nuværende plads, midt imellem den gamle hovedbanegård og „National“ (nu erstattet med Anvas bygning). Når han om aftenen viste „levende billeder“ oppe i vinduet, samtidig med, at man gratis kunne nyde musikken fra det andet etablissement, kaldte Københavnervittigheden det „De fattiges biografteater“ og „De fattiges koncertsal“.

Festen over alle fester var naturligvis mor og fars sølvbryllup i 1905. Tante var flyttet ind i naboeligheden, så vi havde hele etagen til rådighed. Hendes søn, Emil, der var konditor, lavede i dagene forinden alt bagværket, fra kuvertbrød til kranssekage. Carl og Axel drejede ismaskinen på køkkentrappen. „Den jyske Anna“ lavede maden, og mor var hjemløs i sit køkken. Dine (vores kusine fra Blågårdsgade) og hele hendes familie stillede til morgenkaffe. „Der kommer Christian i lang kasket“ (dvs. høj silkehat), sagde far, da han så dem oppe fra vinduet. Til festen var foruden hele den store familie også sangforeningens bestyrelse indbudt, og da far havde forbudt dem at synge i gården om morgenen, gjorde de det kl. 11 om aftenen.

Jeg nævnte *Tante*. Det var hende, der gik med Familie-Journalen. Hun blev næsten betragtet som hørende til husstanden,

så vi kaldte hende slet og ret: tante. Hun hed Marie og var fars søster. Hun er oldemor til Mogens. Far havde andre søstre: *Tante Grete*. Hendes hus på Frederikssundsvej ligger der endnu midt imellem nye store karreer. Hendes mand, onkel Anders, havde propskæreri i et lille hus til gaden. Så var der *tante Trine*, det lyse sind i den familie. Tante, altså Marie, var altid traurig, som mor sagde. Til sidst havde hun bekymring for, hvordan hun skulle komme i jorden; men mors lune fornægtede sig ikke, hun svarede, at der havde endnu aldrig været nogen, der fik lov at ligge ovenpå. Hun døde 2 dage før mor, 81 år gammel.

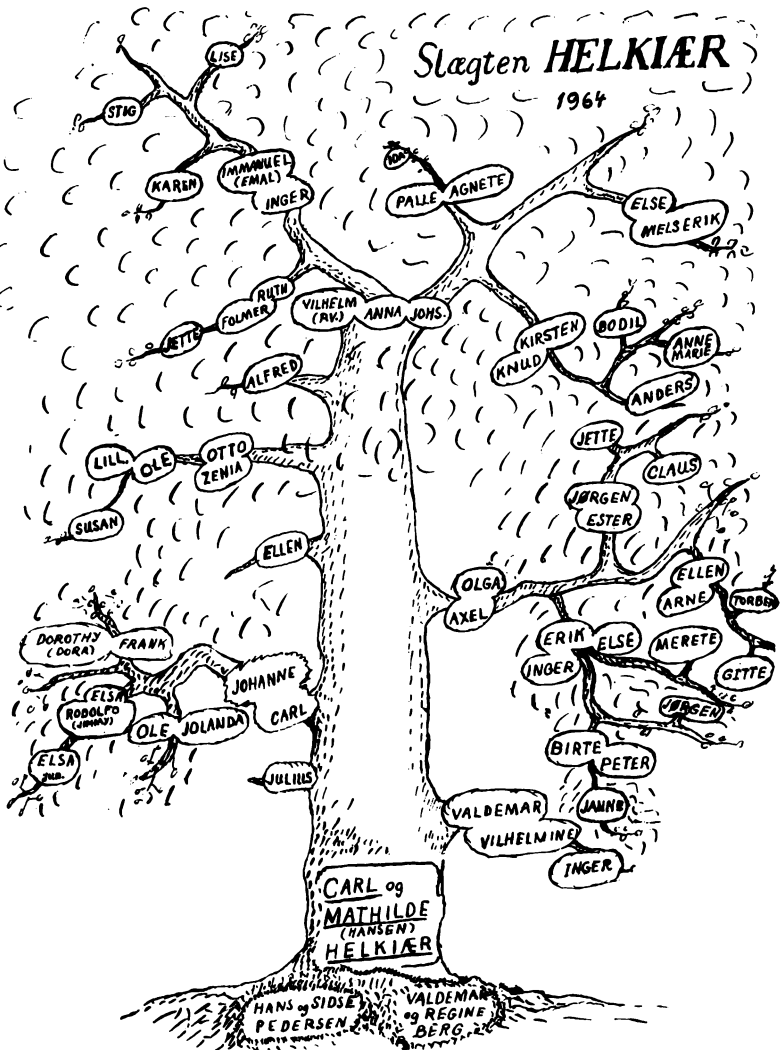
Af mors søskende har vi kendt to. *Tante Anna* var som nævnt gift med onkel Valdemar. Hun blev en hjælp for mor, da far faldt bort, inviterede hende op (eller ned, som mor sagde), til Liseleje en lang tid om sommeren. Senere har også nogle af os andre været droppe, så der er enkelte af den yngre generation, der har kendt hende. *Onkel Vilhelm*, mors bror, var trykker, men blev direktør for Bianco Lunos Bogtrykkeri, da Carl Aller havde overtaget det. Jeg var ansat hos ham i nogle år. Hans søn, Poul, og jeg var venner alle dage; men da han er af andet ægteskab, er der en aldersforskel, så jeg startede som en gammel onkel, men nu vedkender vi os fætterskabet.

I 1911 skete så revolutionen: Vi flyttede fra Sølvgade. De af os, som aldrig havde kendt andet hjem end de stuer, fattede ikke rigtigt, at der kunne laves om på det. Men tante, som aldrig havde ro på sig, ville flytte, og vi havde lejet et par værelser hos hende. Kunne vi fortsætte dermed hos nye lejere? Og hvad blev det for mennesker? Overtage begge lejligheder selv, med 2 køkkener, 2 korridorer, dobbelt trappevask osv., det var heller ikke til at tænke på. Altså flyttede vi. Men intet under, at vi af og til tog fejl af vejen. Selv far greb sig engang midt i Kongens Have i at være på vej til Sølvgade. Endnu en snes år senere kunne vi sidde på Sdr. Boulevard og tale om „hjemme i Sølvgade“, skønt vi i mellemtiden havde boet 17 år et andet sted.

Vist var der dejligt i *Lipkesgade*. Vi fik 5 store værelser, hvoraf de 4 lå til gaden (solsiden), desuden et lille kammer. Huslejen var nøjagtig den samme, som vi skulle have givet for de to kvist-

Slægten HELKIÆR

1964

lejligheder i Sølvgade. Vi fik elektrisk lys i stuerne og gasglødenet i køkkenet og rigtigt W. C. Det blev til 17 travle år.

Men ikke blot det ydre, også livet i hjemmet blev anderledes. Valdemar var blevet gift allerede i 1906 og var død i Odense i 1910. Hans flytning til Odense blev iøvrigt årsag til, at vi tog navneforandring. Han skulle repræsentere sit firma på Nordfyn, og da Odense på det tidspunkt regnedes for en forholdsvis lille by, ville måske den største part af posten mangle gadenavn og husnummer, og det kunne nok tage postvæsenet lidt tid at finde den rette Hansen mellem de tusinde med samme massebetegnelse. Så var det bedre med et rigtigt navn, som man var alene om. Det blev Helkiær, og familien stod sammen om det, selv om mor og far først et års tid efter bestemte sig for deres eget og vi umyndige børns vedkommende. Carl var rejst til Argentina kort før opbruddet. Axel blev gift i 1915, og på et vist tidspunkt under den første verdenskrig var både han, Otto og jeg i trøjen samtidig. Nu måtte vi selv leje værelser ud. Så tog Otto på Jonstrup seminarium og derfra til Tønder. I 1920 blev Anna gift. Alt dette medførte også, at familiefesterne ikke længere alle koncentrerede sig om det gamle hjem. Snart foregik det et sted, snart et andet.

Og så kom familieforøgelserne, nye, små mennesker, som med samme åbenhed og intensitet som vi andre i sin tid så livet udfolde sig, og derfor selv kender den følgende tid endnu bedre end vi, der fik travlt med vores mange gøremål. Hvor dybt engagerede vi end kunne være i et arbejde, fortonede det sig dog, når andre ting optog tid og tanker. De ældste i den nye generation lærte endda selv mor og far at kende, ganske vist på en anden måde, nemlig som farmor og farfar eller som mormor og morfar, hvilket i sig selv kunne give anledning til konfusion i en barnehjerne, når fætre og kusiner kom sammen.

Men man tager jo andet med sig fra sit barndomshjem end det, de ydre forhold betinger, en baggrund, hvorpå ens eget syn både på sig selv og på andre mennesker, ja, på selve livet grundes. Og det er vel den egentlige grund til at søge tilbage i slægten: om man trods sin egen udvikling kan spore en arv.

Hvordan var så de to mennesker, mor og far, som jeg har prøvet at gruppere alle de andre, alle os *andre* om?

Gik far stille med det, så havde han sine meninger om tidens spørgsmål. I rigsdagen er der ingen tvivl om, at han var upolitisk, og rigsdagsmænd af alle afskygninger har fået den samme tjenstvillige hjælp, når de opsøgte ham, og det var der vist mange, der gjorde. Personligt husker jeg engang at have truffet professor L. V. Birck hos ham, og den 82-årige Fredrik Bajer skrev til far ved hans afgang og takkede ham „for den elskværdighed, De har vist mig de utallige gange, jeg har haft at gøre med Dem.“ Også journalisterne har mødt en høflig, men bestemt optræden hos ham. Han kunne ikke fordrage dem, „bladsmørerne“, „de optræder, som om de ejede det hele“. Selv var han konservativ, havde været med i Højres Arbejder- og Vælgerforening i sine unge dage. Men vågen som han var for nye og bedre tanker, blev „Hovedstaden“ hans avis, da den kom. Han deltog i dens møder og støttede den vist også økonomisk. Jeg har sammen med far været til nogle af „Hovedstadens“ møder, både mindre i KFUM og det store Cirkusmøde, hvor bl. a. Andreas Grau talte. Der var begejstring. Uden for programmet blev Ellen Beck, der havde underholdt med sang, bedt om at synge Marseillaisen. Hun vægrede sig p. g. a. det meget blod, der flyder i den sang; men da det blev sagt, at det var for frihedsfanfarens skyld, bøjede hun sig og sang den på fransk. „Hovedstaden“s store arbejde for Sønderjylland rørte ved strenge, der også var stemt hos far. Godt, at han ikke oplevede tyskerne i landet, og havde han levet efter den sidste krig, havde han sikkert været i K. B.-Hallen med Dansk Samling og Arne Sørensen. Siden „Hovedstaden“ blev overtaget af „Kristeligt Dagblad“, har dette blad været i huset. Også „Flensborg Avis“ holdt far i mange år, og det har glædet ham, at Otto faldt så godt til i Tønder.

En tid var far optaget af en teaterforening. Det var ikke for at spille komedie, det var ikke foreningens formål, men at skaffe det jævne folk lejlighed til at se god skuespilkunst for en billig penge. Den fik vist også stablet nogle forestillinger på benene, inden den ret hurtigt afgik ved døden. Fars interesse for „Den personlige Friheds Værn“ kunne jeg ikke følge. Meningen var

formodentlig god nok; men det hele virkede for meget som sprut-reklame.

Der blev ikke talt meget om kristendom hjemme, så lidt som i hjemmene i almindelighed. Det hang nok for en del sammen med respekt for det hellige, som bl. a. også gav sig udtryk i synet på en præst. Far syntes f. eks. ikke, det var værdigt for en præst at cykle til kirkegården til begravelse, selv om han naturligvis havde ornatet i en pose. Den anden verdenskrigs restriktioner, havde nok ændret hans syn, om han havde oplevet den. Og havde han taget del i den senere tids menighedssamfund, havde han også nok forstået præstens liv og gerning anderledes. I hans ungdom var det præsten, der holdt „bibellæsninger“, mens menigheden sad tavs. Fars indstilling til de kirkelige retninger kender jeg ikke, jeg har derfor grundet over en bemærkning af ham, da vores gamle viceinspektør var død og skulle begraves fra Vartov kirke: „Ja, det kunne man da sige sig selv, at han var grundtvigianer.“ Der fulgte ingen kommentarer med, og jeg anede ikke, at far vidste andet om manden end de røverhistorier, vi fortalte, og som intet havde med hans åndelige habitus at gøre.

Jeg mindes ret tidligt at have vandret med mor og far i kirke, bl. a. til en julemorgens froprædiken. Vi blev også sendt i søndagsskole, hvadenten vi var oplagte eller „netop legede så godt“. Det fik i hvert fald stor betydning for mig, og det ikke blot, fordi min søndagsskolelærer fik sendt mig over til en god ven på Fyn, der ønskede en feriedreng, en forbindelse, der blev til et venskab, der fortsættes den dag i dag gennem „Else og Jens i mosen“. På samme måde fik Anna en feriesøster, der nu kendes i familien som tante Lisbeth. Også Otto kom på landet den første sommer, til Hillerød.

Men det var ikke os, der skulle skrives om. Når jeg tænker på vores åndelige arv hjemmefra, kan jeg ikke finde noget mere rammende end et ord af pastor Christen Møller (senere Ålborg-bisp), mor og fars første sognepræst i Skt. Pauls sogn, til hvem de løste sognebånd, inden de flyttede til sognet. Ordet, som jeg har i facsimiletryk under hans billede, lyder: „Således skulle¹⁾ vi lære vore børn kristendom, at vi selv kunne²⁾ lære kristendom

¹⁾ Flertalsform for: skal. ²⁾ Flertalsform for: kan.

af dem.“ Jeg tænker f. eks. på, hvordan de ikke blot sanktionerede, men selv interesserede sig for, hvad nogle af os senere var med i af kristelig aktivitet under andre former, end de havde kendt. Når far gik med F. D. F. på marchtur, som han tidligere havde fulgt soldaterne i kantonnement i den årle morgen, inden han skulle på arbejde, var det vel nok tildels for musikkens skyld. Men selve arbejdet havde også hans bevågenhed, og vi kunne holde klasse- og kredsmøder hjemme, og vore kammerater og venner var velkomne og blev beværtet. Jeg havde også far med i sommerlejr engang.

I de ældre år, da arbejdet både i tid og tempo var blevet indskrænket, sad han næsten hver søndag i kirken, og er sikkert blevet opbygget deraf, selv om han en eneste gang kom med noget i retning af kritik, det skulle dog næppe forstås sådan. Han havde hørt provst Neiiendam i radioen og sagde senere, at det tydeligt var en prædikant af større format end den, han sædvanligvis hørte. Far købte sig en storstilet salmebog. Øjnene var vel ikke så gode mere, og kirkebelysning er som regel ikke fremragende. Han havde ellers nok kunnet læse; hans arbejde havde hele livet været at læse, ikke altid lige tydelige manuskripter. Fritidslæsningen havde for en stor del måttet hvile i mange år. Nu tog han fat igen. Noget af det sidste, han læste, til dels senge-liggende, var nogle af Ricards bøger.

Mor, som var dårlig til bens og heller ikke havde det for godt med sin ryg, sad gerne hjemme ved radioen om søndagen.

Jeg vil så slutte denne lille beretning med to citater, der kan føje endnu et par streger til billedet.

Det ene står i Ricards „Ungdomsliv“, citeret efter en anden: „Den gang vi var små, da så vi allesammen op til far; men da vi blev voksne, blev far vores bedste ven.“ Og jeg tænker på de mange gange, vi i de senere år spadserede sammen.

Det andet citat var motto for fars tale ved guldbryllupsfesten og er taget fra Salomons Ordsprog 30, 8 (gl. oversættelse):

Giv mig ikke armod eller rigdom,
men tildel mig mit beskikkede brød.

